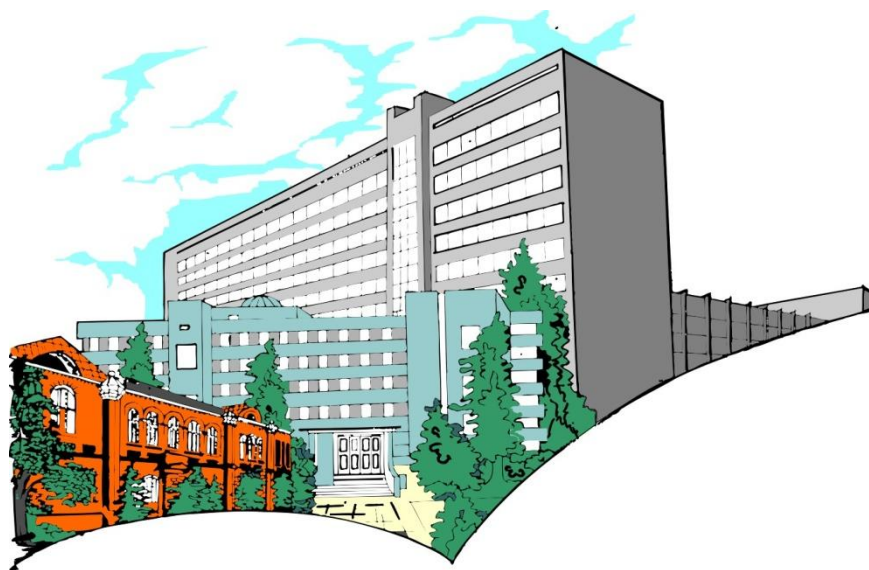

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української філології та журналістики
Кафедра української мови

ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА

**навчальна програма вибіркової дисципліни
підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 035. Філологія (Українська мова і література)**

**Херсон
2018**

Програма укладена

Климович Світланою Миколаївною, кандидатом філологічних наук,
доцентом

Рецензенти:

Гладкова Рита Яківна – *завідувач кафедри слов'янської філології
Херсонського державного університету, кандидат філологічних наук,
доцент;*

Солдатова Світлана Миколаївна – *завідувач кафедри німецької та
романської філології Херсонського державного університету, кандидат
філологічних наук, професор*

Затверджено

Вченою радою ХДУ
Протокол № 3 від “29” жовтня 2018 р.

Погоджено

НМР ХДУ
Протокол № 1 від “17” жовтня 2018р.

Схвалено

НМР факультету української
філології та журналістики
Протокол № 1 від “06” вересня 2018р.

Розглянуто на засіданні кафедри
української мови

Протокол № 1 від “27” серпня 2018 р.

Гендерний дисбаланс, який спостерігаємо в українському суспільстві, незважаючи на численні спроби його подолати, та відсутність системності в конструюванні гендерного наукового тезаурусу в галузі лінгвістики, актуалізує вітчизняні лінгвістичні гендерні дослідження – відносно нову ланку у сфері гуманітарного знання.

Предмет вивчення

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Гендерна лінгвістика» є специфіка відображення гендеру в мові, особливості чоловічого та жіночого мовлення, аналіз гендерної ідентичності представників обох статей та специфіку її репрезентації у мові.

Міждисциплінарні зв'язки

Гендерна лінгвістика активно використовує надбання різноманітних галузей знань. Як складова лінгвістики, вона взаємодіє з розділами традиційного мовознавства (граматикою, лексикологією, фразеологією) та сучасними його напрямками (комунікативною лінгвістикою, прагмалінгвістикою, соціолінгвістикою, психолінгвістикою), а також із культурологією, психологією, соціологією, теорією комунікації.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – узагальнення інформації з гендерної проблематики; опрацювання загальнонаукових питань статусу гендеру, його соціокультурної природи; аналіз проявів мовного андроцентризму; визначення способів творення фемінітивів в українській мові та вироблення адекватного сучасного жіночого назовництва.

До основних **завдань курсу** можна віднести такі: характеристика ключових понять гендерної лінгвістики «гендер», «андроцентризм мови», «гендерний стереотип», «гендерна роль», «гендерно марковані одиниці», «мовний сексизм»; установлення засобів та способів мовної ідентифікації жінки; визначення гендерних стереотипів у структурі мовної свідомості українців; аналіз вербалізації мовних портретів чоловіків і жінок у сучасному українському художньому та публіцистичному дискурсі; розкриття особливостей вербальної та невербальної комунікативної поведінки чоловіків

і жінок; дослідження лексичної презентації фемінного й маскулінного в українських пареміях і фразеологізмах.

Компетентності

Загальні компетентності:

- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
- здатність працювати в команді;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Предметні компетентності:

- здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння навчальної інформації;
- здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах;
- здатність до критичного аналізу, діагностики та корекції власної мовленнєвої діяльності.

Очікувані результати навчання

- розуміти основні напрями розвитку гендерної лінгвістики;
- усвідомлювати закономірності та сутність основних напрямів дослідження лінгвістичної гендерології (соціолінгвістичний, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, комунікативно-дискурсивний);
- знати історію становлення гендерних студій, гендерної лінгвістики, феміністської лінгвістики;
- використовувати термінологію гендерної лінгвістики та суміжних наук;
- обирати оптимальні методи та самостійно здійснювати дослідження гендерних стереотипів;
- самостійно працювати з мультимовним матеріалом як передумовою можливого прогнозування і вирішення комунікативних конфліктів;
- чітко передбачати та вибудовувати структуру гендерно зорієнтованого дослідження.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Гендерні дослідження на сучасному етапі: філософія, проблематика, методологія

Міждисциплінарний характер гендерних лінгвістичних досліджень. Лінгвістичні напрями гендерних досліджень. Основні напрями дослідження лінгвістичної гендерології: соціолінгвістичний, психолінгвістичний, лінгвокультурологічний, комунікативно-дискурсивний. Лінгвогендерологічні терміни й поняття: *андроцентризм мови, гендерний стереотип, гендерна роль, гендерна метафора, гендерно марковані одиниці, мовний сексизм.*

Гендерна асиметрія мови

Визначення та ознаки андроцентризму з погляду феміністської лінгвістики. Мовний андроцентризм на лексичному, фразеологічному та граматичному рівнях. Прояви андроцентризму в пейоративізації іменників жіночого роду. Мовний сексизм і практика щоденного спілкування. Сучасні стратегії нейтралізації та фемінізації мови. Творення фемінітивів в українській мові та вироблення адекватного сучасного жіночого назовництва.

Засоби та способи мовної ідентифікації жінки

Фемінітиви й норма літературної української мови. Відображення фемінітивів в українських словниках. Способи творення (суфіксальний словотвір, несуфіксальний словотвір). Уживання фемінітивів у ЗМІ та художній літературі. Дослідження фемінітивів в українському мовознавстві. Критичні зауваження щодо вживання фемінітивів.

Гендерні стереотипи у структурі мовної свідомості українців

Поняття гендерного стереотипу. Традиційні гендерні стереотипи ("*Берегиня*", "*Годувальник*", "*Адам*", "*Єва*", "*Сильна стать*", "*Слабка стать*", "*Протилежна стать*"), нові стереотипи ("*Барбі*", "*Супермен*", "*Секс-символ*", "*Модель*"), актуалізовані стереотипи (лексичні гендерні пари "*Партнер-Партнерка*", "*Самка-Самець*", "*Принц-Принцеса*"). Гендерний вимір мовної свідомості. Лінгвогендерологічні дослідження маскулінного і маскулінності. Асоціативний портрет чоловіка, українського чоловіка, чоловіка одруженого, батька, жінки, української жінки, дружини, матері (класифікаційні ознаки «характеристика зовнішності», «фізичні характеристики», «біологічні характеристики», «внутрішні характеристики людини», «соціальні характеристики людини» тощо). Образна структура гендерно маркованих лексем.

Стратегії вербальної та невербальної комунікативної поведінки чоловіків і жінок

Гендерні характеристики комунікативної поведінки. Комунікативні стратегії жінок і чоловіків (короткий теоретичний огляд основних тенденцій). Аспекти спілкування між жінками й чоловіками, пов'язані з мовним кодом (фонетика, морфологія, словотвір, лексика, фразеологія, синтаксис). Засоби образності (метафора, порівняння). Комунікативні стратегії чоловіків і жінок у вживанні ненормативної лексики. Гендерні виміри невербальної комунікації.

Пареміологія і фразеологія в системі гендерного аналізу

Лексична презентація фемінного й маскулінного в українських пареміях. Взаємозв'язок гендерних ролей і гендерних стереотипів у прислів'ях та приказках. Об'єктивація гендерних стосунків у пареміях. Гендерний компонент у структурі та семантиці фразеологічних одиниць української мови.

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики

Лекційні модулі

1. Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики
2. Гендерна асиметрія мови
3. Засоби та способи мовної ідентифікації жінки
4. Гендерні стереотипи у структурі мовної свідомості українців
5. Стратегії вербальної та невербальної комунікативної поведінки чоловіків і жінок
6. Пареміологія і фразеологія в системі гендерного аналізу

Семінарські модулі

1. Гендерні дослідження на сучасному етапі: філософія, проблематика, методологія
2. Гендерна асиметрія як прояв мовного сексизму
3. Засоби та способи мовної ідентифікації жінки
4. Гендерні стереотипи і гендерна чутливість комунікації
5. Гендерні характеристики комунікативної поведінки

6. Взаємозв'язок гендерних ролей і гендерних стереотипів у переміях і фразеологізмах

Модулі самостійної роботи

1. Маскуліноцентричність мови
2. Методи та мовна політика феміністської лінгвістики
3. Огляд сучасних досліджень мовної комунікації
4. «Конфлікт» стилів спілкування

Рекомендована література

Основна література

1. Архангельська А. М. Чоловік у слов'янських мовах. Рівне: РІС КСУ, 2007. 448 с.
2. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: кол. моногр. Харків–Дрогобич, 2014. 470 с.
3. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. 384с.
4. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. М.: Институт социологии РАН, 1999. 180 с.
5. Основи теорії гендеру. Навчальний посібник. К.: “К.І.С.”, 2004. 536 с.
6. Словарь гендерных терминов / [под ред. А. А. Денисовой ; Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты»]. М. : Информация XXI век, 2002. 256 с.
7. Ставицька Л.О. Гендерна лінгвістика: українська перспектива *Українська мова*. 2004. № 3. С. 58–66.

Додаткова література

8. Архангельська А. М. До питання про статус маскулінізму в лінгвістичній гендерології. *Наукові записки. Серія “Філологічна”*. Острого: Вид-во Національного університету “Острозька академія”. 2010. Вип. 17. С. 11–21.
9. Буракова М. Маскулинность и феминность: конструирование «настоящих» мужчин и женщин. *Иной взгляд : международный альманах гендерных исследований*. Минск. 2000. Март. С. 18–21.

- 10.Варикаша М. *Гендерний дискурс: семіотичні аспекти*. Слово і час. Київ, 2008. № 7. С. 83–89.
- 11.Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. М.: Языки славянской культуры, 2001. 272 с.
- 12.Гендерные исследования: Сб. научн. тр. / гл. ред. И. Жеребкина. М.: Человек & карьера. 2000. № 5. 388 с.
- 13.Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2004. 308 с.
- 14.Горошко Е. И. Особенности мужских и женских вербальных ассоциаций // *Гендер: язык, культура, коммуникация: Доклады Второй Международной конференции*. М., 2002. С. 77–86;
- 15.Горошко Е. И. Особенности мужского и женского вербального поведения: автореф. дис. на соискание научной степени канд. филол. наук. М., 1996. 27 с.
- 16.Галустян Ю. М., Новицька В. П. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 7–13.
- 17.Дружинин Г.В. О гендерных признаках некоторых групп заимствований. *Социолингвистика: XXI век*. Луганск, 2002. С. 241–252
- 18.Земская Е. А., Китайгородская М. А., Розанова Н. Н. Особенности мужской и женской речи. *Русский язык в его функционировании*. М., 1993. С. 90–136.
- 19.Крейдлин Г.Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации. М.: Языки славянской культуры, 2005. 221 с.
- 20.Маслова В.А. Лингвокультурология. М.: Академия, 2001. 208 с.
- 21.Маслова Ю. П. Сексизм у мові друкованих засобів інформації. *Українське мовознавство: Міжвідомчий науковий збірник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Вип. 39/1. Київ, 2009. С. 289–293.
- 22.Маслова Ю. П. Моделювання гендерних стереотипів сучасної жінки та сучасного чоловіка на сторінках друкованих ЗМІ. *Наукові записки. Серія “Філологічна”*. Острого : Вид-во НаУ “Острозька академія”, 2010. Вип. 17. С. 275–285.
- 23.Маслова Ю. П. Релігійно-міфологічне підґрунтя гендерних стереотипів. *Наукові записки. Серія “Історичне релігієзнавство”*. Острого: Видавництво НаУ “Острозька академія”, 2010. Вип. 3. С. 143–148.
- 24.Маслова Ю. П. Чоловічі та жіночі особливості мовленнєвої діяльності у сучасному дискурсі (на прикладі друкованих ЗМІ). К., 2010. С. 176–179.
- 25.Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика. М.: Аспект пресс, 1996. 206 с.

- 26.Миронова Н. Гендер у лінгвістиці. Чоловіча і жіноча мова. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. К.: Знання України, 2004. Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство.
- 27.Оксамитна С. М. Гендерні відносини крізь призму громадської думки в Україні і світі. *Гендерна перспектива*. К.: Факт, 2004. С. 135–147.
- 28.Павлюк Л. Гендерні стереотипи і гендерна чутливість комунікації (Частина друга) // *Медіакритика*. (18 лист.2008). 2 с.
- 29.Пузиренко Я. До проблеми номінації осіб жіночої статі (гендерний аспект) // *Наукові записки НаКМА*. Т.18. К., 2001. С. 36-42;
- 30.Семиколєнова О.І., Шиліна А.Г. Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива). *Мовознавство*. 2006. №4. С. 32–40.
- 31.Сидоренко Н. Гендерні детермінанти в інформаційній площині України. *Філософсько-антропологічні студії'2001*: Спец. випуск. К.: Стилос, 2001. С. 197–209.
- 32.Синельникова Л.Н. Введение в лингвистическую гендерологию: Материалы к спецкурсу. Луганск–Симферополь, 2001. 40 с.
- 33.Скорик М. М. Українські мас-медіа: гендерний аспект. *Проблеми освіти*. К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. Вип. 36. С. 134–153.
- 34.Ставицька Л. О. Мова і стать. *Критика*. 2003. № 6 .С. 29–34.
- 35.Ставицька Л. О. Сучасний стан лінгвогендерологічних досліджень в Україні. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 236–246.
- 36.Стернин И.А. Понятие коммуникативного поведения и проблемы его исследования. *Русское и финское коммуникативное поведение*. Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. С. 4–20.
- 37.Таран Л. Гендерні проблеми і засоби масової інформації. *Гендер і культура*. К.: Факт, 2001. С. 151–160.
- 38.Тараненко О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 3–25.
- 39.Тараненко О.О. Номінація осіб жіночої статі і гендерний рух (у сучасних європейських мовах). *Проблеми зіставної семантики: Збірник наукових статей*. К.: ВЦ Київського національного лінгвістичного університету, 2005. Вип. 7. С. 15–21.
- 40.Тараненко О.О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму. *Мовознавство*. 2008. №2–3. С. 169.
- 41.Швачко С.О. Соціолінгвістичні аспекти гендерної проблеми. *Вісник Харківського нац. унів. ім. В.Н.Каразіна*. № 609. 2003. С. 89–93.

WEB-ресурси

1. Горошко Е. И. Гендерные исследования в языкознании (к проблеме становления метода. Режим доступа: <http://www.genderstudies.info/lingvo/lingvo1.php>.
2. Григорів Н.М. Сучасні напрямки дослідження гендеру за допомогою аналізу структури мови. Режим доступу: <http://intkonf.org/grigoriv-nm-suchasni-napryamki-doslidzhennya-genderu-za-dopomogoyu-analizu-struktur-movi/>
3. Дмитрієва М. Що таке політична коректність, або шляхи боротьби із сексизмом. Режим доступу: http://linguistics.kava.ua/publikation/2006/08/02/s_ho_take_politichna_62.html
4. Дожук М.П. Концепція гендеру та його відображення у сучасному мовознавстві: понятійний аспект. Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009fil/7_dozhuk.htm
5. Кирилина А. Лингвистические гендерные исследования [Электронный ресурс], М. Томская. Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru/print.php?type=article&id=1038&numid=23>.
6. Мельник Ю.П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці. Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VZhDU/2009_45/23_45.pdf
7. Пода О. Ю. Фемінітиви та маскулінітиви як гендерні маркери журнальних заголовків у контексті гендерної політики західноукраїнських часописів для жінок. Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/gn/2008_3/files/GN_03_08_Poda.pdf.
8. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/gendernij-stereotip.html>
9. Ставицька Л.О. Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики. *Доповідь на Київському міському семінарі з гендерної лінгвістики*. Режим доступу: <http://linguistics.kava.kiev.ua/seminar>

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

Засоби діагностики успішності навчання – презентації, проблемно-пошукові завдання, тестові завдання.